

Regional
Center for
Human Rights

Режим Лукашенко та Білорусь: агресор та учасник збройного конфлікту?

Фото: president.gov.by

Вступ

24 лютого 2022 року розпочався третій етап збройної агресії РФ, яка набула широкомасштабного характеру. Роль РФ як агресора прослідковується ще з моменту вторгнення на територію Кримського півострову в 2014 році. Водночас, Україна отримала ще один удар з боку північного сусіда – Білорусі та режиму Лукашенка. Хоча й Лукашенко О.Г. досить давно підтримує Президента РФ, використання території Білорусі для нападу на Україну видається несподіванкою для світового співтовариства та України.

У зв'язку з цим виникає потреба для чіткого визначення правового статусу Білорусі як держави-агресора, підстав для притягнення її вищого військово-політичного керівництва до індивідуальної міжнародної кримінальної відповідальності за злочин агресії, а також ролі Республіки Білорусь у міжнародному збройному конфлікті між РФ і Україною.

1. Злочин агресії

Одним із принципів міжнародного права визначено принцип заборони використання державами у міжнародних відносинах сили або погрози її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави¹. Порушення цього принципу є підставою для міжнародної відповідальності держави за міжнародне протиправне діяння, наприклад виплата державою репарацій.

Крім цього, міжнародне право передбачає індивідуальну кримінальну відповідальність за злочин агресії за ст. 8bis Римського статуту, в основу якої покладено визначення агресії, яке є ідентичним положенням Резолюції ГА ООН № 331. Це є логічним наслідком порушення наведеного принципу міжнародного права на рівні відповідальності конкретних осіб зі складу військово-політичного керівництва держави.

¹ Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations : resolution URL:<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>

Актами агресії відповідно до Резолюції вважаються дії збройних сил однієї держави проти сил або території іншої держави, а саме:

- 1) вторгнення або напад;
- 2) військова окупація або анексія території внаслідок вторгнення або нападів;
- 3) бомбардування або використання будь-якої зброї;
- 4) блокада портів або узбережжя;
- 5) використання збройних сил держави, що законно перебувають на території іншої держави, всупереч передбаченим домовленостями або присутність на території після припинення останніх;
- 6) дозвіл держави на використання її території іншою державою, що передбачає можливість надання території в розпорядження, для вчинення акту агресії проти третьої держави;
- 7) направлення державою або від її імені озброєних банд, груп, нерегулярних формування або найманців, які застосовують проти іншої державу збройну силу, що за своєю серйозністю дорівнює наведеним актам агресії;
- 8) суттєве залучення держави в дії, що передбачені пунктом 7.

У світлі фактичних відомих обставин, для ситуації із Білоруссю актуальними є лише розгляд 1, 3 та 6 пунктів.

а. Вторгнення

і. Перетин державного кордону України

З самого початку третього етапу збройної агресії, Лукашенко О.Г. заперечує застосування Збройних Сил Республіки Білорусь (далі – ЗС РБ) проти України, однак визнає факт перебування до 10 БТГ ЗС РБ на

кордоні із Україною із широким переліком техніки ППО². Така кількість військ на кордоні змушує українське командування тримати значну кількість підрозділів ЗСУ на цьому напрямку через побоювання можливого вторгнення з боку Білорусі, яка є союзницею РФ. У публічних зведеннях Генерального штабу ЗСУ йдеться про перебування ЗС РБ на кордоні із Україною у стані бойової готовності, але відсутня інформація про їх застосування проти України³.

В лютому 2022 року було одне повідомлення про можливе вторгнення білоруських підрозділів в Чернігівську область із білим розпізнавальним знаком «О», який нібито мав позначати ЗС РБ⁴. Однак, інформація в подальшому не була підтверджена, а сам знак був виявлений на техніці ЗС РФ. Між тим, для техніки ЗС РБ більш розповсюдженим є застосування червоного розпізнавального знаку в формі квадрату, який не був помічений на території України.

Також, незважаючи на активне використання літаків та БПЛА, які здійснюють вильоти з території Білорусі та в подальшому входять в повітряний простір України, поки що невідомі випадки, що пілотування або управління здійснювали білоруські військові. Для даного підрозділу має значення лише факт незаконного входження в повітряний простір України, оскільки саме це буде підтверджувати

² Нарада з членами Ради Безпеки Білорусь та керівництвом Ради Міністрів Білорусь від 01.03.2022. URL: <https://archive.vn/7lmUT>

Публікація “Лукашенко рассказал подробности о планах по усилению западных и южных рубежей Беларуси” на веб-сторінці медіа “Белта” від 01.03.2022. URL: <https://www.belta.by/president/view/lukashenko-rasskazal-podrobnosti-o-planah-po-usileniju-zapadnyh-i-juzhnyh-rubezhej-belarusi-487941-2022/>

³ Публікації військових зведень Генерального штабу ЗСУ та Міністерства оборони України в соціальній мережі Facebook:

URL: <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/267650712214681>

<https://www.facebook.com/JointForcesCommandAFU/posts/1444391299296512>

<https://www.facebook.com/JointForcesCommandAFU/posts/1443976166004692>

<https://www.facebook.com/MinistryofDefence.UA/posts/284687780510348>

<https://www.facebook.com/MinistryofDefence.UA/posts/317669927212133>

⁴ Публікація “Шостий день збройного нападу. Чернігівщина. ТЕКСТОВА ТРАНСЛЯЦІЯ” на веб-сторінці медіа “Суспільне” від 01.03.2022.

URL: <https://suspilne.media/212439-sostij-den-zbrojnogo-napadu-cernigivsina-tekstova-translacia/>

Публікації в соціальній мережі Telegram на сторінці “Беларускі Гаюн | Belarusian Hajun project”. URL: https://t.me/Hajun_BY/133, https://t.me/Hajun_BY/706, https://t.me/Hajun_BY/459, https://t.me/Hajun_BY/197

обставини вторгнення. Пуск ракет є окремим аспектом, який підлягає розгляду в рамках нападу як акту агресії, а не вторгнення.

Таким чином, наразі немає підтвердженої інформації про *вторгнення* ЗС РБ на територію України.

ii. Незакінчений злочин: наказ про вторгнення

3 березня 2022 року Генеральний Штаб ЗСУ повідомив, що військове командування 38 окремої десантно-штурмової бригади ЗС РБ отримало наказ про вторгнення на територію України, але військові вказаного підрозділу відмовились виконувати злочинний наказ⁵.

У цій ситуації, Лукашенко О.Г. як Головнокомандувач ЗС РБ мав довести вказаний наказ про вторгнення до вищих посадових ЗС РБ, які у свою чергу спустили його безпосередньо до підрозділу. Тобто вони зробили зі свого боку істотний крок та все необхідне, аби збройний підрозділ ЗС РБ здійснив вторгнення, але злочин не відбувся через незалежні від вищих посадових осіб Білорусі обставини, а саме через відмову підрозділу виконувати злочинний наказ.

Це може свідчити про незакінчений злочин, а саме замах на злочин агресії, за що так само передбачена кримінальна відповідальність за ст. 25(3)(f), ст. 8bis(2)(a) Римського статуту. Отже, в разі підтвердження вказаної інформації, можна буде говорити про вчинення злочину агресії з боку вищих посадових Білорусі.

⁵ Публікації військових зведень в соціальній мережі Facebook на сторінках "Генеральний штаб ЗСУ" та "Міністерство оборони України".
URL: <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/263961909250228>
<https://www.facebook.com/MinistryofDefence.UA/posts/269244428721350>

в. Напади, бомбардування та застосування зброї

і. Твердження Лукашенка О.Г. про «превентивний удар» 23.02.2022

Лукашенко О.Г. стверджує, що 23 лютого об 11 годині вечора російські військові з території Гомеля та Мозиря допомогли відслідкувати 4 позиції Збройних Сил України, зокрема зенітно-ракетні дивізіони, та допомогли вразити цілі, які мали завдати ударів по російським скупченням військ в Гомелі та Мозирі⁶.

Висловлювання Лукашенка О.Г. побудовані таким чином, що нібито саме ЗС РБ завдали ці удари, а російські військові лише допомагали. Якщо ці події дійсно мали місце і до них були залучені ЗС РБ, то це може розглядатися як злочин агресії за ст. 8bis(2)(a/d) Римського статуту та бути підставою для відповідальності Білорусі як держави.

Водночас ці події не підтверджені Генеральним Штабом ЗСУ, а перші повідомлення про ракетні удари з'явилися після 5 ранку наступного дня. Наразі вказана інформація більше виглядає як пропагандистський хід для обґрунтування застосування сили нібито з метою «самооборони» від дій України. Однак не виключається, що інформація про завдання ударів по території України та позиціям ЗСУ може бути підтверджена в подальшому.

⁶ Прес-конференція Лукашенко О.Г. від 27.02.2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=s3Ku8tkyMT4>

Публікація “Интервью международному информационному агентству Associated Press” на офіційній веб-сторінці Президента Білорусі від 05.05.2022. URL: <https://president.gov.by/ru/events/intervyu-mezhdunarodnomu-informacionnomu-agentstvu-associated-press>

Публікація “Мощный анализ от Александра Лукашенко. Президент четко разложил предпосылки событий в Украине ” на веб-сайті Посольства Республіки Білорусі в РФ від 01.03.2022. URL: <https://russia.mfa.gov.by/ru/embassy/news/ef341781404f25dd.html>

Публікації в соціальній мережі Telegram на сторінці “Belta”. URL: https://t.me/belta_telegramm/111917, https://t.me/belta_telegramm/109861, https://t.me/belta_telegramm/106167

іі. Ракетні удари

З території Білорусі по Україні здійснюються ракетні удари з землі та повітря за допомогою авіації та ракетних комплексів. За твердженням «Проекту MotolkoHelp: Беларускі Гаюн», станом на 03.05.2022, з території Білорусі було здійснено щонайменше 631 запуск ракет⁷. Генеральний Штаб ЗСУ станом на 11.05.2022 зафіксував 487 ракетних ударів, під час яких із території Росії та Білорусі випущено 788 крилатих та балістичних ракет⁸. Станом на 02.06.2022 Генштаб зафіксував 61 пуск крилатих ракет типу «Іскандер» та 1 211 літаковильотів з території Білорусі⁹. За твердженням Генштабу, такі напади здійснювали ЗС РФ.

На нашу думку, не можна повністю виключити можливість, що не лише російські військові, але й білорусі могли здійснювати пілотування та пуск ракет. Підтвердження таких фактів дозволило б визначити роль Білорусі у збройному конфлікті як держави-агресора та притягнути її військово-політичне керівництво до відповідальності за вчинення злочину агресії. Іншими словами, якщо підтвердиться, що білоруські пілоти та артилеристи зі складу ЗС РБ здійснювали ракетні удари по території України, то дії вищих посадових осіб Білорусі можуть бути кваліфіковані за ст. 8bis(2)(a/b/d) Римського статуту, а саму державу можна буде притягнути до міжнародної відповідальності.

с. Дозвіл на використання території Білорусі іншою державою – РФ для вчинення акту агресії проти третьої держави – України

Факт вчинення збройної агресії з боку Російської Федерації в 2014 році та продовження її по сьогодні є безсумнівним. З 24 лютого 2022 року

⁷ Відеоролик “631 ракета за 70 днів: Хронологія всієї ракетної бомбардування України з території Білорусі” на каналі “Проект MotolkoHelp: Беларускі Гаюн” від 04.05.2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rdgB1X8Zggo>

⁸ Публікація в соціальній мережі Facebook на сторінці “Генеральний штаб ЗСУ” від 11.05.2022. URL: <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/314866660826419>

⁹ Відеоролик “Оперативна ситуація на фронті” на каналі “Ukrinform TV” від 02.06.2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KRapsXYeAxk>

саме територія Білорусі стала плацдармом наступу з боку ЗС РФ на Чернігівському та Київському напрямках, а також здійснення атак з ракетних комплексів та літаків тощо в процесі третього етапу збройної агресії. Очевидним є факт, що територія Білорусі була надана в розпорядження РФ для вчинення агресії проти України. Це є самостійним актом агресії виходячи з Резолюції ГА ООН 3314 та може бути кваліфіковано як злочин агресії військово-політичного керівництва за ст. 8bis(2)(f) Римського статуту, а також тягнути міжнародну відповідальність Білорусі як держави.

У контексті надання дозволу на використання території Білорусі важливим є аналіз подій, що розгортались напередодні 24 лютого 2022 року. 17 січня 2021 року були анонсовані військові навчання «Союзна рішучість-2022», які були проведені 10-20 лютого 2022 року. За даними організації «Вурол», для навчань до Білорусі було перекинуто 200 ешелонів з технікою ЗС РФ, 50 бойових літаків, 120 гелікоптерів, 16 комплексів «Іскандер», 7 бригад матеріального забезпечення, близько 30 тисяч російських військових¹⁰. На присутність ЗС РФ на території Білорусі була надана відповідна згода з боку Лукашенко О.Г.

Після завершення навчань Лукашенко О.Г. запросив у Президента РФ військову допомогу, зокрема попросив залишити частину сил ЗС РФ на Гомельському та Мозирському напрямках¹¹. Таким чином, ЗС РФ у значній кількості перебували на території Білорусі з дозволу Лукашенко О.Г. Останній заявляв, що це мало стати сигналом для української влади, що ЗС РФ та ЗС РБ «не мають намірів жартувати». Тобто Лукашенко О.Г. усвідомлював, що ЗС РФ перебувають у безпосередній бойовій готовності для вторгнення, з чим погоджувався і не заперечував.

Юридичною підставою для «військової допомоги» в контексті прохання залишити частину сил ЗС РФ та надання дозволу на перебування на території Білорусі, ймовірно, могли бути домовленості

¹⁰ Відеоролик “Ужасы Украины: как ДИКТАТОР Лукашенко Отправлял УКРАИНЦЕВ на Тот Свет” на каналі “ВУРОЛ - объединение силовиков Беларуси” від 06.05.2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HIRxVF5Hapw>

¹¹ Публікація “Мощный анализ от Александра Лукашенко. Президент четко разложил предпосылки событий в Украине” на веб-сторінці Посольства Білорусі в РФ від 01.03.2022. URL: <https://russia.mfa.gov.by/ru/embassy/news/ef341781404f25dd.html>

Публікації в соціальній мережі Telegram на каналі “Belta”. URL: https://t.me/belta_telegramm/106272, https://t.me/belta_telegramm/106204

в рамках Союзної Держави, які передбачають тісну військову співпрацю Білорусі та РФ¹². До того ж, 7 квітня 2022 року Лукашенко О.Г. також стверджував, що в рамках «Союзної держави» було задіяно механізм військової підтримки, що ще раз може підтверджувати надання дозволу та юридичну підставу для нього¹³.

Безпосереднім дозволом на використання території для вчинення збройної агресії була розмова о 5 ранку 24 лютого 2022 року, під час якої Президент РФ повідомив Лукашенка О.Г. про початок бойових дій проти України, де було погоджено залучення Збройних Сил РФ, які попросив залишити Лукашенко О.Г. на території Білорусі¹⁴. У свою чергу, прикордонники Білорусі не перешкождали проходженню російських військ через кордон України та Білорусі¹⁵.

Використання території Білорусі відбувалось досить активно після 24 лютого 2022 року, зокрема через: використання аеродромної мережі Білорусі, доставку ракет, інших боєприпасів, техніки, особового складу ЗС РФ повітряним і залізничним шляхом на територію Білорусі,

¹² Договір про створення Союзної Держави від 08.12.1999.
URL: <https://soyuz.by/dogovor-o-sozdanii-soyuznogo-gosudarstva>

Програма дій РФ і РБ щодо реалізації положень Договору про створення Союзної Держави. URL: <https://docs.cntd.ru/document/901756515>
<https://soyuz.by/programma-deystviy-rossiyskoy-federacii-i-respubliki-belarus-po-realizacii-polozheniy-dogovora-o-sozdanii-soyuznogo-gosudarstva>

Постанова Державної Ради Союзної Держави “Про військову доктрину Союзної Держави” від 26.12.2001 № 8. URL: <https://docs.cntd.ru/document/456089527>

Постанова Державної Ради Союзної Держави “Про військову доктрину Союзної Держави” від 04.11.2021 № 5. URL: <https://postkomsg.com/upload/iblock/18c/%D0%92%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%A1%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%93%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0.docx>

¹³ Публікація “Заседание Совета Безопасности Республики Беларусь” на офіційній веб-сторінці Президента Білорусі від 07.04.2022.
URL: <https://president.gov.by/ru/events/zasedanie-soveta-bezopasnosti-v-rasshirennom-formate>

¹⁴ Публікація “Мощный анализ от Александра Лукашенко. Президент четко разложил предпосылки событий в Украине” на веб-сторінці Посольства Білорусі в РФ від 01.03.2022.
URL: <https://russia.mfa.gov.by/ru/embassy/news/ef341781404f25dd.html>

Публікація в соціальній мережі Telegram на каналі “Belta” від 01.03.2022. URL: https://t.me/belta_telegramm/106167

¹⁵ Публікація в соціальній мережі Facebook на сторінці “Державна прикордонна служба України” від 24.02.2022. URL: <https://www.facebook.com/DPSUkraine/posts/283266300578914>

розгортання ремонтних баз техніки Російської Федерації¹⁶, запуск БПЛА з Білорусі¹⁷, розквартирування особового складу ЗС РФ Білорусі¹⁸, розгортання засобів радіолокаційної розвідки¹⁹, надання дозволу для використання повітряного простору Білорусі та фактично будь-якої військової інфраструктури (бази, склади, підприємства, полігони, аеродроми, позиції та об'єкти ППО, вузли та лінії зв'язку, системи інженерного обладнання тощо), ресурсів єдиної мережі зв'язку Білорусі, зберігання техніки РФ на матеріально-технічній базі

¹⁶ Публікація в соціальній мережі Facebook на сторінці "Головнокомандувач ЗС України" від 24.02.2022.

URL: <https://www.facebook.com/CinCAFU/posts/254787090150117>

Відеоролик "Ужасы Украины: как ДИКТАТОР Лукашенко Отправлял УКРАИНЦЕВ на Тот Свет" на каналі "ВУРОЛ - объединение силовиков Беларуси" від 06.05.2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HlRxVF5Hapw> (12:10, 13:10)

Відеоролик "631 ракета за 70 дней: Хронология всей ракетной бомбардировки Украины с территории Беларуси" на каналі "Проект MotolkoHelp: Беларускі Гаюн" від 04.05.2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rdgB1X8Zgqo>

Публікація в соціальній мережі Telegram на каналі "Беларускі Гаюн | Belarusian Hajun project" від 24.03.2022. URL: https://t.me/Hajun_BY/2923

Публікації в соціальній мережі Facebook на сторінці "Генеральний штаб ЗСУ" від 25.02, 27.02.2022 URL: <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/258795543100198>
<https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/260936159552803>

Публікація Головного управління розвідки Міністерства оборони від 05.03.2022. URL: <https://www.facebook.com/100069042885845/posts/264042849240476/>

Публікації в соціальній мережі Facebook на сторінках "Генеральний штаб ЗСУ", "Командування Об'єднаних сил ЗСУ", "Міністерство оборони України". URL: <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/266624555650630>,
<https://www.facebook.com/JointForcesCommandAFU/posts/1445080062560969>

<https://www.facebook.com/MinistryofDefence.UA/posts/277036907942102>

<https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/288073300172422>

<https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/314866660826419>

Публікації в соціальній мережі Telegram на каналі "Беларускі Гаюн | Belarusian Hajun project". URL: https://t.me/Hajun_BY/2036, https://t.me/Hajun_BY/2325

¹⁷ Відеоролик "Ужасы Украины: как ДИКТАТОР Лукашенко Отправлял УКРАИНЦЕВ на Тот Свет" на каналі "ВУРОЛ - объединение силовиков Беларуси" від 06.05.2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HlRxVF5Hapw> (13:00)

¹⁸ Публікації в соціальній мережі Telegram на каналі "Беларускі Гаюн | Belarusian Hajun project". URL: https://t.me/Hajun_BY/2856, https://t.me/Hajun_BY/2311, https://t.me/Hajun_BY/2714

¹⁹ Публікації в соціальній мережі Facebook на сторінках "Міністерство оборони України", "Державна спеціальна служба транспорту" від 16.05., 22.05.2022. URL: <https://www.facebook.com/MinistryofDefence.UA/posts/317669927212133>

<https://www.facebook.com/derjspetstransslujba/posts/323370479969333>

ЗС Білорусі в рамках Союзної держави²⁰, безпосередній та безперешкодний наступ з території Білорусі, що підтвердив Лукашенко О.Г.²¹

Лукашенко О.Г. додав, що Білорусь не має ні юридичного, ні морального права не підтримувати Росію, адже Білорусь та Росія завжди були разом та єдині. Білорусь буде всіляко підтримувати Росію та завжди буде поряд. Це також свідчить про конклюдентні дії щодо надання дозволу на використання території Білорусі.²²

Додатково до цього варто взяти до уваги, що Європейський Парламент засудив, зокрема, використання території Білорусі для збройної

²⁰ Угода між Російською Федерацією та Республікою Білорусь про спільну охорону зовнішнього кордону Союзної держави у повітряному просторі та створення Єдиної регіональної системи протиповітряної оборони Російської Федерації та Республіки Білорусь від 3 лютого 2009 року. URL: <https://docs.cntd.ru/document/902217225>

Угода між Урядом Російської Федерації та Урядом Республіки Білорусь про спільне технічне забезпечення регіонального угруповання військ (сил) Російської Федерації та Республіки Білорусь (Мінськ, 2 листопада 2016 р.). URL: <https://docs.cntd.ru/document/456039041>

Угода між Російською Федерацією та Республікою Білорусь про створення та функціонування об'єднаної системи зв'язку регіонального угруповання військ (сил) Республіки Білорусь та Російської Федерації (Москва, 19 січня 2008 р.). URL: <https://docs.cntd.ru/document/902121025>

Угода між Республікою Білорусь та Російською Федерацією про спільне використання об'єктів військової інфраструктури Республіки Білорусь та Російської Федерації на користь забезпечення безпеки держав". URL: <https://docs.cntd.ru/document/901760880>

²¹ Прес-конференція Лукашенко О.Г. від 27.02.2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=s3Ku8tkyMT4>

Публікація "Интервью международному информационному агентству Associated Press" на офіційній веб-сторінці Президента Білорусі від 05.05.2022. URL: <https://president.gov.by/ru/events/intervyu-mezhdunarodnomu-informacionnomu-agentstvu-associated-press>

Публікація "Мощный анализ от Александра Лукашенко. Президент четко разложил предпосылки событий в Украине" на веб-сторінці Посольства Білорусі в РФ від 01.03.2022. URL: <https://russia.mfa.gov.by/ru/embassy/news/ef341781404f25dd.html>

Публікації в соціальній мережі Telegram на каналі "Belta". URL: https://t.me/belta_telegramm/111917, https://t.me/belta_telegramm/109861, https://t.me/belta_telegramm/106167

²² Публікації в соціальній мережі Telegram на каналі "Belta". URL: https://t.me/belta_telegramm/127375, https://t.me/belta_telegramm/127343, https://t.me/belta_telegramm/119509, https://t.me/belta_telegramm/103527

агресії, розміщення там російських військових, використання підтримки Збройних Сил Білорусі²³.

Таким чином, з фактичної сторони безсумнівним є безпосереднє використання ЗС РФ території Білорусі для збройної агресії проти України, на що було надано дозвіл та сприяння з боку режиму Лукашенко О.Г.. Така фактична сторона цілком вкладається в домовленості щодо військової співпраці в рамках «Союзної держави», що може свідчити про юридичне оформлення фактичних відносин.

Таким чином, наведене підтверджує, що військово-політичне керівництва Білорусі вчинило злочин агресії за ст. 8bis(2)(f) Римського статуту з одного боку, та міжнародним протиправним діянням – з іншого, що дає підстави для притягнення до відповідальності Білорусі як держави.

d. Співучасть у вчиненні злочину агресії

Основним виконавцем нинішнього злочину агресії проти України є вищі посадові особи РФ, оскільки саме завдяки їм ЗС РФ здійснюють акти агресії (вторгнення, напади, бомбардування, окупацію території України та інше). З точки зору індивідуальної кримінальної відповідальності злочином є планування, підготовка, ініціювання або виконання акту агресії. Безумовним є відповідальність вищих посадових осіб РФ за кожний вказаний елемент.

Оскільки вищі посадові особи РФ вчиняють злочин агресії, виникає питання, чи є співучасниками вищі посадові особи Білорусі. Римський статут визначає форми співучасті у вчиненні злочину агресії, серед яких: підбурювання, пособництво, будь-яке інше сприяння чи допомога (ст. 25(3)bis Римського статуту). Останні дії складають окрему та значну роль військово-політичного керівництва Білорусі в агресії РФ проти України.

²³ European Parliament resolution of 1 March 2022 on the Russian aggression against Ukraine (2022/2564(RSP)). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022IP0052>

Лукашенко О.Г. стверджував, що був задіяний механізм військової підтримки в рамках «Союзної держави»²⁴, а Білорусь буде всіляко підтримувати Росію та завжди буде поряд²⁵.

ЗС РФ на території Білорусі користуються палим для військової техніки на Мозирському нафтопереробному заводі Білорусі, зокрема 300-400 тонн дизельного пального щодня²⁶, ЗС РБ залучаються до господарської допомоги ЗС РФ, зокрема до очистки російських танків від бруду та людських останків²⁷, в процес розвантажування техніки ЗС РФ на території Білорусі²⁸. Є також інформація, що білоруські авіадиспетчери залучені в процес обслуговування повітряного руху бойових літаків під час здійснення ними нападів та вторгнення²⁹.

Протягом всього часу збройної агресії на території Білорусі до виконання завдань залучається техніка ЗС РБ з розпізнавальним знаком червоний квадрат, зокрема вантажні автомобілі «Маз», «Урал», БРДМ «Кайман», радіостанції ГАЗ-66, вантажівки «Волат», радіорелейні станції Р-434 «Цитрус», автівки польової кухні, П-240 МБ «Кайман-КАС», Р-934УМ2 «Гроза», бензовози, «Тигр», що перевозили особовий склад, артилерію, інші вантажі. Ймовірно діяльність РБ мала проявлятися у постачанні, забезпеченні, перевезенні та іншому на користь РФ, з урахуванням виду залученої техніки та пересування

²⁴ Публікація “Заседание Совета Безопасности Республики Беларусь” на офіційній веб-сторінці Президента Білорусі від 07.04.2022.
URL: <https://president.gov.by/ru/events/zasedanie-soveta-bezopasnosti-v-rasshirenom-formate>

²⁵ Публікації в соціальній мережі Telegram на каналі “Belta”. URL: https://t.me/belta_telegramm/127375,
https://t.me/belta_telegramm/127343,
https://t.me/belta_telegramm/119509,
https://t.me/belta_telegramm/103527

²⁶ Відеоролик “Ужасы Украины: как ДИКТАТОР Лукашенко Отправлял УКРАИНЦЕВ на Тот Свет” на каналі “ВУРОЛ - объединение силовиков Беларуси” від 06.05.2022. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=HIRxVF5Hapw> (13:00)

Публікація в соціальній мережі Telegram на каналі “Беларускі Гаюн | Belarusian Hajun project” від 24.03.2022.
URL: https://t.me/Hajun_BY/2923

²⁷ Публікація в соціальній мережі Telegram на каналі “Беларускі Гаюн | Belarusian Hajun project” від 18.03.2022. URL: https://t.me/Hajun_BY/2479

²⁸ Публікація в соціальній мережі Telegram на каналі “Беларускі Гаюн | Belarusian Hajun project” від 26.02.2022. URL: https://t.me/Hajun_BY/454

²⁹ Публікація на веб-сайті медіа “Укрінформ” витягу з відеозвернення Президента України від 27.06.2022.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3515841-usi-hto-zabezpecue-zapuski-raket-po-ukraini-vidpovidatimut-prezident.html>

лише по території Білорусі³⁰. Було помічено пересування й важкої техніки, зокрема САУ 2С1, танків Т-72, БРЕМ-1, 2Б26 РСЗО «Град», ЗРК «Тор-М2» з таким ж розпізнавальним знаком. Оскільки така важка техніка з цим розпізнавальним знаком не може виконувати роль перевезення та забезпечення, але не була помічена на території України, є підстави припускати, що вона була залучена для безпосередньої допомоги ЗС РФ, у тому числі шляхом передачі на баланс або під безпосередній контроль ЗС РФ³¹.

Вище також згадувалось про надання аеродромів для безпосередніх вильотів та нападів, залізниці для перевезення техніки та особового складу, гуртожитків, приміщень, будівель для розквартирування та ремонтування техніки ЗС РФ, а також про «союзні зобов'язання» спільного використання будь-яких об'єктів військової інфраструктури та ресурсів єдиної мережі зв'язку Білорусі.

Наведені дії свідчать про те, що вищі посадові особи Білорусі сприяли та допомагали Російській Федерації у вчинення агресії проти України в формі нападів, бомбардування та вторгнення РФ, що обумовлено суттєвим внеском Білорусі в агресію РФ та є самостійною обставиною для оцінки в рамках міжнародного права. Таке сприяння та допомога є формою співучасті та відрізняється від вищенаведеного самостійного злочину вищих посадових осіб Білорусі у вигляді надання дозволу на використання території, оскільки останній є закінченим злочином з моменту надання відповідного дозволу та не охоплює фактичне сприяння та допомогу.

У свою чергу, Рада ЄС засудила підтримку збройної агресії РФ з боку Білорусі, зокрема через: забезпечення ЗС РФ можливістю ведення

³⁰ Публікації в соціальній мережі Telegram на каналі ““Беларускі Гаюн | Belarusian Hajun project”. URL:

https://t.me/Hajun_BY/197, https://t.me/Hajun_BY/696, https://t.me/Hajun_BY/704,
https://t.me/Hajun_BY/711, https://t.me/Hajun_BY/721, https://t.me/Hajun_BY/940,
https://t.me/Hajun_BY/1263, https://t.me/Hajun_BY/1280, https://t.me/Hajun_BY/2190,
https://t.me/Hajun_BY/2196, https://t.me/Hajun_BY/2202, https://t.me/Hajun_BY/2239,
https://t.me/Hajun_BY/2276, https://t.me/Hajun_BY/2325, https://t.me/Hajun_BY/2328
https://t.me/Hajun_BY/2369, https://t.me/Hajun_BY/2568, https://t.me/Hajun_BY/2605,
https://t.me/Hajun_BY/2605, https://t.me/Hajun_BY/2687, https://t.me/Hajun_BY/2728
https://t.me/Hajun_BY/2791, https://t.me/Hajun_BY/2923, https://t.me/Hajun_BY/3966
https://t.me/Hajun_BY/3992, https://t.me/Hajun_BY/4057, https://t.me/Hajun_BY/4174

³¹ Публікації в соціальній мережі Telegram на каналі ““Беларускі Гаюн | Belarusian Hajun project”. URL:
https://t.me/Hajun_BY/2369, https://t.me/Hajun_BY/2417, https://t.me/Hajun_BY/3051,
https://t.me/Hajun_BY/4004

нападів балістичними ракетами з території Білорусі, транспортування російських військових та їх озброєння, у тому числі танків та іншого важкого озброєння, забезпечення заправки техніки та зберігання російської зброї і військового обладнання в Білорусі³². Крім цього, країни G7, НАТО та ЄС закликали припинити вищих посадових осіб співучасть Білорусі у збройній агресії РФ³³. Про підтримку збройної агресії РФ з боку Білорусі також відзначили Рада ООН з прав людини та Центральна європейська ініціатива³⁴.

На аргумент щодо статусу співагресора Білорусі, Лукашенко О.Г. звинуватив НАТО в агресії через поставки зброї³⁵. Водночас, це твердження немає під собою підґрунтя, оскільки Україна та її союзники реалізують право на колективну самооборону, а тому не можуть розглядатися як агресори або співучасники.

Таким чином, вищі посадові особи Білорусі є співучасниками (ст. 25(3)(с)/(d) Римського статуту) злочину агресії вищих посадових осіб РФ проти України, а саме щодо таких актів агресії: вторгнення,

³² Press release of the Council of the EU "Belarus' role in the Russian military aggression of Ukraine: Council imposes sanctions on additional 22 individuals and further restrictions on trade". URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/02/belarus-role-in-the-russian-military-aggression-of-ukraine-council-imposes-sanctions-on-additional-22-individuals-and-further-restrictions-on-trade/>

³³ Statement by NATO Heads of State and Government Brussels 24 March 2022. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_193719.htm

EU Statement on political repression and the death penalty in Belarus. 12 May 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/vienna-international-organisations/osce-permanent-council-no-1373-vienna-12-may-2022-0_en?s=66

EU Statement on the Russian Federation's ongoing aggression against Ukraine. 22 April 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/vienna-international-organisations/eu-statement-russian-federation%E2%80%99s-ongoing-aggression_en?s=66

G7 Leaders' Statement. 8 May 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/05/08/g7-leaders-statement-2/>

³⁴ Situation of human rights in Ukraine stemming from the Russian aggression : resolution / adopted by the Human Rights Council on 4 March 2022. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3963815?ln=en>

Statement by the Bulgarian CEI Presidency and the CEI-Executive Secretariat on the suspension of the Republic of Belarus from the Central European Initiative. 25 March 2022. URL: <https://www.cei.int/news/9261/statement-by-the-bulgarian-cei-presidency-and-the-cei-executive-secretariat-on-the-suspension-of-the>

³⁵ Публікація в соціальній мережі Telegram на каналі "Belta" від 09.05.2022. URL: https://t.me/belta_telegramm/127376

Публікація "Интервью международному информационному агентству Associated Press" на офіційній веб-сторінці Президента Білорусі від 05.05.2022. URL: <https://president.gov.by/ru/events/intervyu-mezhdunarodnomu-informacionnomu-agentstvu-associated-press>

бомбардування, застосування іншої зброї та нападів РФ проти України за ст. 8bis(2)(a/b/d) Римського статуту. Це в свою чергу так само тягне міжнародну відповідальність Білорусі як держави.

Висновок

Незважаючи на заперечення щодо вчинення з боку режиму Лукашенко злочину агресії, вищі посадові особи Білорусі, що здійснюють контроль або керування політичними чи військовими діями Білорусі, однозначно в неї залучені та мають нести відповідальність за злочин агресії та співучасть у злочині агресії.

Територія Білорусі за дозволом режиму Лукашенко О.Г. була надана в розпорядження Російської Федерації для збройної агресії проти України, що є самостійним актом агресії за ст. 8bis(2)(f) Римського статуту, а також є підставою для міжнародної відповідальності Білорусі як держави.

Територія активно використовується Російською Федерацією для вторгнення, бомбардування та нападів на територію України, її збройних підрозділів, чому режим Лукашенко активно сприяє та допомагає, зокрема через надання можливості використання військових об'єктів Білорусі, транспортної інфраструктури, підвезення техніки, боєприпасів та пального, надання приміщень та будівель під проживання особового складу РФ, ремонт військової техніки тощо. Це свідчить про співучасть режиму Лукашенко в злочині агресії вищих посадових осіб РФ проти України за ст. 8 bis(2)(a/b/d) Римського статуту.

Лишається також ряд непідтвердженої до кінця інформації, зокрема щодо віддання наказу про вторгнення на територію України ЗС РБ, безпосередніх нападів з боку ЗС РБ віддалено з артилерії та авіації, які можуть бути кваліфіковані як самостійний злочин агресії режиму Лукашенко, так і доповнити співучасть до злочину агресії вищих посадових осіб РФ.

2. Білорусь як учасник збройного конфлікту

Вчинення злочину агресії військово-політичним керівництвом, збройної агресії державою та участь в збройному конфлікті держави – відмінні категорії. Перше визначає індивідуальну кримінальну відповідальність військово-політичного керівництва, друге – міжнародне протиправне діяння держави, а третє – застосування норм міжнародного гуманітарного права для регулювання правил та звичаїв, яких держави зобов'язані дотримуватися під час ведення війни.

Для кожного з поняття визначаються свої критерії застосування, але безумовно, всі вони так чи інакше взаємопов'язані, хоч і не завжди одне тягне за собою інше. Для того, аби державі стати учасником збройного конфлікту, вона повинна вдатись до сили шляхом застосування своїх збройних сил або іншої групи осіб під її контролем проти іншої держави з метою завдати їй шкоди (*animus belli*)³⁶ або ж захопити цивільних громадян, полонених супротивної держави за допомогою згаданих сил чи осіб.

Виходячи вже з згаданої вище інформації, наразі немає однозначних доказів застосування ЗС РБ проти України або будь-яких контрольованих груп з боку Білорусі. Ми можемо лише нагадати перелік дій, який може бути в подальшому підтверджений, та засвідчити статус Білорусі як учасника збройного конфлікту:

- «превентивний напад» ЗС РБ на позиції ЗСУ 23 лютого 2022 року;
- перебування на території України ЗС РБ, яких нібито зафіксували ще в перших числах березня³⁷;
- здійснення дистанційних артилерійських та авіаційних нападів безпосередньо військовими ЗС РБ.

³⁶ ICC, The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Case No. ICC-01/05-01/08, Decision Pursuant to Article 61(7) (a) and (b) of the Rome Statute on the Charges of the Prosecutor Against Jean-Pierre Bemba Gombo (Pre-Trial Chamber II), 15 June 2009, para. 223.
URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_04528.PDF

³⁷ Публікація “Шостий день збройного нападу. Чернігівщина. ТЕКСТОВА ТРАНСЛЯЦІЯ” на веб-сторінці медіа “Суспільне” від 01.03.2022.
URL: <https://suspihne.media/212439-sostij-den-zbrojnogo-napadu-chernigivsina-tekstova-translacia/>

Водночас варто окремо відмітити, що надання з боку Білорусі дозволу на використання її території для вчинення агресії з боку РФ не є обставиною, яка може визначати статус Білорусі як учасника збройного конфлікту. Це обумовлено наведеним вище практичним тлумаченням збройним конфліктом через так звану «теорію першого пострілу» та необхідність акту застосування збройних сил держав. Навіть якщо і погодитись із тим, що такий дозвіл може підпадати під ворожу дію, що свідчить про виникнення збройного конфлікту, це не буде мати жодного практичного сенсу. Основна мета ідеї автономної концепції збройного конфлікту полягає в автоматичному застосуванні норм МГП до бойових дій та поведінки сторін збройного конфлікту. Якщо вважати Білорусь учасником збройного конфлікту, то видається, що жодна норма МГП не могла б бути застосована лише через факт надання дозволу на використання території. Таку саму позицію зайняла ОБСЄ в своєму другому звіті в рамках Московського механізму, а саме що Білорусь не є учасником збройним конфліктом, поки вона сама не вчинить актів насильства чи інших дій³⁸.

Водночас наразі є ряд відомостей, які свідчать про те, що в Білорусі утримуються цивільні особи з території України³⁹, зокрема з Київської області, а також військовополонені України, зокрема військові Національної гвардії України з території ЧАЕС⁴⁰. Щодо цього також є ряд питань, а саме чи цивільні особи утримуються в примусовому порядку і не можуть залишити обумовлену ділянку території

³⁸ Report of the OSCE Moscow Mechanism's mission of experts entitled 'Report On Violations Of International Humanitarian And Human Rights Law, War Crimes And Crimes Against Humanity Committed In Ukraine Since 24 February 2022'. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/2/517815.pdf> (ст. 6)

³⁹ Публікація “Десятки українців потрапили в полон до російських окупантів з початку вторгнення. Розповідаємо про декількох із них” на сайті медіа “Заборона” від 01.04.2022. URL: <https://zaborona.com/desyatky-ukrayincziv-potrapyly-v-polon-do-rosijskyh-okupantiv-z-pochatku-vtorgnennya/>

Публікація в соціальній мережі Telegram на каналі “Пограничний комітет Беларуси” від 12. 03.2022. URL: <https://t.me/gpkgovby/1283>

Публікація “В’язні Мордору. Де утримують полонених Росією українців і чому так важливо про них розповідати” на сайті медіа “Новинарня” від 26.05.2022. URL: <https://novynarnia.com/2022/05/26/povernennya-polonenyh/>

Інтерв’ю “Певний час окупанти затримували людей без розбору, для кількості, бо не знали, скільки їм треба «обмінного фонду» — Тетяна Катриченко” на сайті медіа “Громадське радіо” від 11.06.2022. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/freeourfamily/pevnyy-chas-okupanty-zatrymuvaly-liudey-bez-rozboru-dlia-kil-kosti-bo-ne-znaly-skil-ky-im-treba-obminnoho-fondu-tetiana-katrychenko>

⁴⁰ Публікація в соціальній мережі Telegram на каналі “Енергоатом” від 02.04.2022. URL: https://t.me/energoatom_ua/4370

добровільно, тобто фактично вважаються позбавленими свободи або інтернованими, а також чи полонені та/або цивільні особи утримуються російськими військовими або білоруськими посадовими особами, військовими. Оскільки відповісти на це ствердно наразі неможливо, то не можна однозначно стверджувати про застосування міжнародного гуманітарного права в цій частині до Білорусі.

Лишається також не менш цікаве питання, наскільки впливає утворення Союзної держави та спільного військового-оборонного комплексу між Білоруссю та РФ на оцінку в рамках міжнародного гуманітарного права. Особливо тут цікава теза, яку висловив Лукашенко О.Г., а саме про фактично єдину армію ЗС РБ та ЗС РФ⁴¹. Тут же варто згадати, що Лукашенко О.Г. бачив явну роль Білорусі в збройній агресії, адже 1) стверджує, що його задача полягає в прикритті тилу РФ від країн членів НАТО, а в РФ вторгнення на територію України⁴², а також 2) закликає уникати «сепаратних домовленостей» та залучити Білорусь до перемовин між Україною та РФ⁴³.

З одного боку, Союзна держава формально не є державою, а скоріше міждержавною організацією. У рамках статутних документів закріплено збереження суверенітету РФ та Білорусі. Тобто оцінювати участь Союзної держави в рамках міжнародного збройного конфлікту навряд чи можливо, хоч і саме в межах цього утворення фактично

⁴¹ Публікації в соціальній мережі Telegram на каналі "Belta" від 19.03.2022.
URL: https://t.me/belta_telegramm/112549, https://t.me/belta_telegramm/112539

Публікація "Интервью международному информационному агентству Associated Press" на офіційній веб-сторінці Президента Білорусі від 05.05.2022.
URL: <https://president.gov.by/ru/events/intervyu-mezhdunarodnomu-informacionnomu-agentstvu-associated-press>

⁴² Публікація в соціальній мережі Telegram на каналі "Belta" від 24.02.2022.
URL: https://t.me/belta_telegramm/103518

Публікація "Лукашенко рассказал подробности о планах по усилению западных и южных рубежей Беларуси" на веб-сайті медіа "Белта" від 01.03.2022.
URL: <https://www.belta.by/president/view/lukashenko-rasskazal-podrobnosti-o-planah-po-usileniju-zapadnyh-i-juzhnyh-rubezhej-belarusi-487941-2022/>

⁴³ Публікація "Заседание Совета Безопасности Республики Беларусь" на офіційній веб-сторінці Президента Білорусі від 07.04.2022.
URL: <https://president.gov.by/ru/events/zasedanie-soveta-bezopasnosti-v-rasshirennom-formate>

Публікації в соціальній мережі Telegram на каналі "Belta".
URL: https://t.me/belta_telegramm/118553, https://t.me/belta_telegramm/112571, https://t.me/belta_telegramm/110055

передбачена «єдина армія» двох держав. Незважаючи на таку ситуацію, міжнародне гуманітарне право вимагає застосування збройних сил державою, а в межах згаданої «єдиної армії» існують наразі дві окремі армії: Білорусі та РФ. Це означає, що до поки не буде, зокрема, безпосереднього застосування ЗС РБ проти України, то говорити про участь Білорусі в міжнародному збройному конфлікті не можна. Водночас, у випадку підтвердження фактичних обставин деяких з наведених в першому розділі актів агресії з боку ЗС РБ, а саме вторгнення та напади, це буде свідчити про статус РБ як учасника збройного конфлікту під час здійснення цих дій.

Підсумовуючи, наразі відсутні підтверджені дані про те, що ЗС РБ застосовуються в бойових діях проти України, а також не підтверджені дані про примусове утримання цивільних/інтернованих осіб або полонених України білоруськими посадовцями або членами ЗС РБ. Міжнародне гуманітарне право не враховує в даному випадку факт надання дозволу на використання території для вчинення акту агресії та обставин утворення Союзної держави між РФ та Білоруссю за відсутності статусу держави за міжнародним правом. Таким чином, Білорусь, наразі, не може вважатись учасником збройного конфлікту, хоч і вчиняє міжнародне протиправне діяння – збройну агресію.